

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПРИКЛАДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ВИКОНАННЯ
ПРАКТИКУМІВ І КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З ДИСЦИПЛІНИ
«КОМПАРАТИВІСТИКА»
для здобувачів спеціальності 052 «Політологія»**

ВІННИЦЯ-2023

Автори:

- д.політ. н., доцент, доцент, в.о. завідувача кафедри політології та державного управління Чальцева Олена Михайлівна
- асистент кафедри політології та державного управління Швець Катерина Андріївна

Методичні рекомендації щодо підготовки виконання практикумів і контрольних робіт з дисципліни «Компаративістика» для здобувачів спеціальності 052 «Політологія» включають програму курсу, яка дозволяє розкрити специфіку, значення й сутність кожної теми, плани семінарських занять, тематику контрольних робіт, рефератів, есе та доповідей, зміст тестових, творчих та практичних завдань, які можуть бути використані для написання модульних контрольних робіт. Також містяться списки рекомендованої літератури, які можуть бути використані для підготовки до семінарів, заліків, іспитів й написання рефератів, наукових доповідей, статей і контрольних робіт.

Методичні рекомендації щодо підготовки виконання практикумів і контрольних робіт з дисципліни «Компаративістика» для здобувачів спеціальності 052 «Політологія» / Укладачі: О.М. Чальцева, К.А. Швець: ДонНУ імені Василя Стуса. Вінниця, 2023. С.40

Рецензенти:

Юля Окуньовська - Кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса

Валерія Василенко - Кандидат наук з соціальних комунікацій, старший викладач кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса

Затверджено рішенням засідання кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса, протокол №1 від «23» серпня 2023 р.

Затверджено Вченою радою факультету інформаційних і прикладних технологій Донецького національного університету імені Василя Стуса, протокол № 1 від «28» серпня 2023 р.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	4
1.1. ЕТАПИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	5
1.2. ТИПИ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	8
1.3. МЕТОДИ ПОРІВНЯННЯ.....	11
1.4. ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ОДИНИЦЬ ДЛЯ ПОРІВНЯННЯ.....	13
1.5. ПРАВИЛА ФОРМУЛЮВАННЯ ГІПОТЕЗ В НАУКОВІЙ РОБОТІ.....	19
1.6. ЗМІННІ ТА ІНДИКАТОРИ.....	25
РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИКУМІВ І КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.....	28
2.1. ПРАКТИКУМ 1. ТРЕНАЖЕР.....	28
2.2. ПРАКТИКУМ 2. ФОРМУЛЮВАННЯ ГІПОТЕЗ.....	30
2.3. ПРАКТИКУМ 3. МЕТОДИ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	30
2.4. ПРЕЗЕНТАЦІЯ «ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС» ЯК ТИП ГЛОБАЛЬНОГО МЕТОДУ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ (НА ВИБІР ЗДОБУВАЧА).....	31
2.5. КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ 1-8: ПЛАН, ТЕМАТИКА, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	31
2.6. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПО МЕТОДУ CASE STUDY.....	32
2.7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА (АЛЬТЕРНАТИВА ІСПИТУ): ПЛАН, ВИМОГИ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	34
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКУМИ.....	35
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	38

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Якість компаративних досліджень цілком залежить від обраної дослідником стратегії і тактики, тобто організації своєї роботи. Будь яка наукова політологічна робота, в тому числі і компаративна має відповідати стандартам науковості. Німецькі дослідники Г.Симоніс, М.Беренс та Г.Ельберс розробили наступні критерії науковості:

- Наука розглядає нез'ясовані емпіричні чи теоретичні проблеми. Тому наукова робота потребує точного визначення проблеми та обґрунтованих стратегій її рішення.
- Необхідно враховувати стан науки, міцного наукового знання, яке існує відносно визначеного круга проблем, як і сучасну дискусію.
- Мають силу правила формальної логіки, загальної та спеціальної методології.
- Без посилання на джерела неможливо цитувати ані дослівно, ані за змістом. Необхідно звертати увагу на те, щоб посилання джерел були повні та піддавались перевірці. Емпіричні вислови необхідно підтверджувати.
- Політологія не є нейтральною в ціннісному відношенні, але з ціннісними оцінками необхідно обходитись дуже обережно, їх необхідно обґрунтовувати. Необхідно продемонструвати масштаби оцінки.
- Висловлювання відносно розрахунків, які лежать в основі дії, та визначення ситуації, які представляються політичними суб'єктами, можна розкрити тільки опосередковано; вони потребують методичного забезпечення (посилання на джерела та їх інтерпретацію).

На перший погляд це очевидні речі, однак, не всі науковці дотримуються цих стандартів, що безумовно віддзеркалюється на якості досліджень, які здебільшого перетворюються на псевдонаукові роботи, які не можуть інтегруватись в світовий академічний простір. Тому дуже важливо закладати

традицію підготовки наукових робіт ще на рівні бакалаврату, що і є певною мірою основним завданням даних методичних рекомендацій.

1.1. Етапи наукового дослідження

Сучасна порівняльна політологія стає все більш популярною і стрімко розвивається. Майже чверть (24,1%) усіх членів Міжнародної асоціації політичної науки спеціалізуються в галузі порівняльної політології. Публікується декілька десятків спеціалізованих видань з порівняльних досліджень: журнали, тексти курсів, багатотомні дослідження, збірки, кроснаціональні та тематичні дослідження.

Сучасна компаративістика характеризується пошуком нових парадигм, використанням оновлених методологічних підходів та нових теорій і методів, розширенням меж порівняльного аналізу тематично, географічно, темпорально. Тематично у поле зору вчених потрапляють оновлені традиційні політичні інститути (держава, партії, форми устрою, ЗМК та ін.) і об'єкти дослідження (публічна політика, протестні рухи, мережі, конфлікти, управління державою, вироблення політики та ін.), яким не приділялось достатньо уваги в минулому. Географія аналізу розширилася завдяки вивченню держав, які знаходяться в умовах переходу і трансформації своїх політичних систем.

Таким чином, ми бачимо що компаративістика – це не тільки порівняно молода дисципліна, але й така, що стрімко розвивається, враховує зміни, які відбуваються в реальному світі (глобалізація, взаємозалежність внутрішньої та зовнішньої політик, що посилюється, ускладнення політичних інститутів і їх функцій та ін.) і в політичній науці (поява нових методологічних підходів, методів), що відображається на визначенні її предметної галузі, тематики та специфіки організації досліджень.

Порівняльне дослідження, як і інше політологічне дослідження, має свою власну організацію та послідовність. Якщо звернути увагу на роботи, які присвячені цієї проблемі, то можна переконатися, що послідовність етапів в

організації політологічних досліджень практично однакова. Класичним тому прикладом є робота Дж. Мангейма та Р. Річа. «Політологія. Методи дослідження», де вони запропонували наступні етапи організації політичного дослідження:

- **Теорія,**
- **Гіпотеза,**
- **Робоча гіпотеза,**
- **Спостереження (вимірювання).**

Послідовність операцій у порівняльному дослідженні у 50-і рр. описали американські вчені Семюел Бейер та Адам Улан. Вони виокремили наступні етапи:

- **опис,**
- **класифікація,**
- **пояснення,**
- **підтвердження.**

Компаративіст Рой Макрідіс вніс в цю послідовність свої пояснення:

- По-перше, збір та опис фактів має відноситись до якої небудь класифікаційної схеми;
- По-друге, однаковості та різності виокремлюються та пояснюються;
- По-третє, формуються попередні гіпотези про взаємовідношення у політичному процесі;
- По-четверте, ці попередні гіпотези перевіряються в ході ретельного емпіричного нагляду;
- По-п'яте, отримані дані подаються у належній формі.

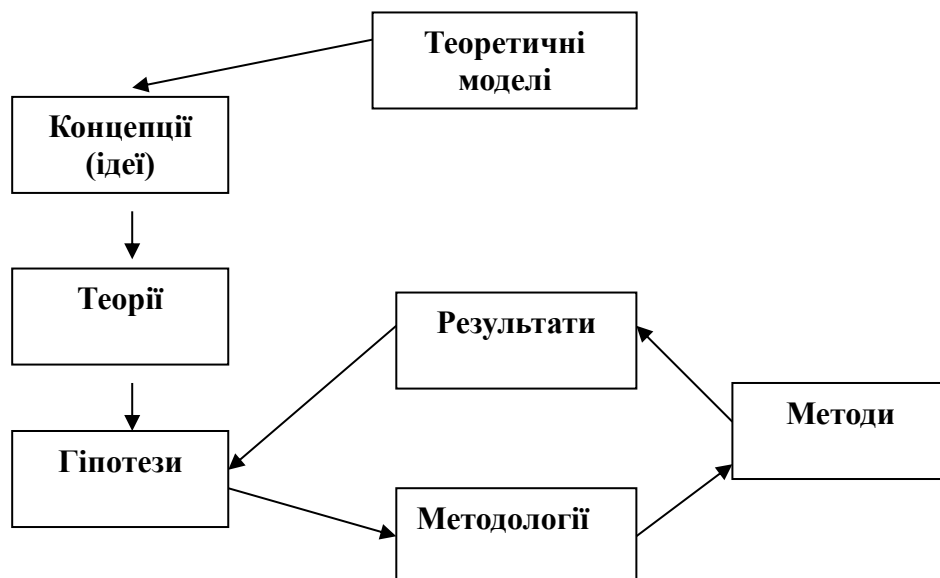
Американський дослідник Девід Сільверман запропонував структурно-логічну схему (*Табл.1*), яка пояснює відношення між теоретичними моделями, концепціями, теоріями, гіпотезами, методологією і методами з урахуванням рівня абстракції та узагальнення, яке притаманне для того чи іншого ієрархічного рівня (*Рис.1*).

Таблиця 1

Основні терміни, включені в логічну схему Сілвермана

Термін	Значення	Приклад
Модель (Model)	Загальна система поглядів та уявлень про дійсність	Етнометодологія
Концепція (Concept)	Ідея, яка виводиться з теоретичної моделі	Соціальна практика
Теорія (Theory)	Совокупність концепцій, які використовуються для визначення чи пояснення будь якого феномену	Теорія соціального конструктивізму
Гіпотеза (Hypothesis)	Передбачення, які потребують перевірки	
Методологія (Methodology)	Загальний підхід до вивчення проблеми яка досліджується	Кількісний, якісний
Метод (Method)	Специфічна технологія досліджування або прийом	Соціальне опитування, case-study

Рисунок 1

Всі розглянуті вище варіанти організації дослідження, безумовно, мають бути зарахованими у порівняльному дослідженні. Можна лише додати деякі пункти і побажати дотримуватись наступної послідовності для тих, хто починає робити компаративний аналіз:

1. Постановка проблеми;
2. Визначення мети роботи;
3. Визначення предмету і об'єкту дослідження;
4. Вибір методологічних підходів, теорій;
5. Вибір методів дослідження;
6. Формулювання гіпотез (генеральної і робочих);
7. Визначення змінних та індикаторів;
8. Вимірювання;
9. Висновок: підтвердження або спростування гіпотез.

1.2. Типи порівняльних досліджень.

Типологізація компаративних досліджень будується за різними параметрами: за типом порівняння, за часом, за регіональною характеристикою, за категоріями і т. ін.

Типи порівняльних досліджень можна представити тільки в загальному «чистому» виді, тому, що стратегія наукової роботи у кожного компаративіста може мати масу варіантів та індивідуальних особливостей.

Найбільш загальною та логічно виваженою можна вважати типологію порівняльних досліджень вченого Л. Сморгунова. Він класифікує порівняльні дослідження виходячи з двох параметрів: простору та часу, поділяючи їх на:

- «case-study» (окремий випадок),
- бінарні (порівняння двох країн: прямі і опосередковані)
- регіональні (порівняння більше двох країн),
- глобальні,
- крос-темпоральні (синхронні/асинхронні, секторальні/лонгітюдні).

Такі ж типи виділили у 1994р. у своєму дослідженні французькі соціологи М. Доган и Д. Пелассі.

Типологізацію порівняльних досліджень, яка претендує на універсальність, пропонує професор М. Ільїн. Він виділяє:

- **Морфологічний тип** порівнянь, передбачає зіставлення явищ які розглядаються за формою, переважно за структурою і функціями. Використовуються при дослідженні політичних систем, інститутів, тобто формалізованих структур.

- **Субстанціональний тип** порівняння засновано не на порівнянні форм (структур), а на їх наповненні (матерії, субстанції). Використовуються для порівнянь політичних об'єктів, які мають суперечливу, аморфну структуру, такі, наприклад, як політична культура.

- **Міфологічний тип** порівняння передбачає порівняння синтетичних категорій та антикатегорій. Наприклад, категорії Європа, Захід, Цивілізація та парні категорії Азія, Схід, Варварство. Міфологічні порівняння з обраними дихотомічними парами можуть мати певне ідеологічне значення, що в свою чергу може привести до стандартизації деяких наукових результатів, незважаючи на те що вони будуть доказані емпірично.

- **Інтегральний тип** порівняння виходить із всеосяжного охопту елементів внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на цілісну систему. Порівняльні дослідження цього типу передбачають комплексну оцінку характеру та ступеню впливу на політичні інститути та процеси окремих факторів (культури, географічного фактору та ін.), а також зворотного перетворюючого впливу політики на свої середовища.

- **Еволюційний тип** порівняння передбачає урахування характеристики часу.

- **Дифузний тип** порівняння зорієнтовано на виявлення залежностей через імітацію, симуляцію та ін.

• **Генетичний тип** порівняння передбачає порівняння спадковостей та їх мутацій в дереві родинних явищ.

• **Псевдоморфічний та псевдосубстанціональний** типи зорієнтовані на порівнянні запозичень, які викликані тим, що «зовнішнє» явище зайняло місце генетичного «спадкоємця».

Американський політолог Б. Петерс типологізує порівняльне дослідження за наступними параметрами: за поділенням об'єктів дослідження на одиничні та чисельні, та за опозиційністю якісних та кількісних методів аналізу:

1. Одиничні описи політики країн.
2. Аналіз схожих процесів та інститутів в обмеженому числі країн, відібраних за аналітичними обставинами.
3. Використання типологій та інших форм класифікаційних схем, як для порівняння груп країн, так і для прояснення внутрішньої політики в окремих країнах.
4. Статистичний або дескриптивний аналіз сукупності країн, виокремлених за географічним або еволюційним показниками, для перевірки будь якої гіпотези про співвідношення перемінних «вибірки», що розглядається.
5. Статистичний аналіз загальносвітового рівня, спрямований на виявлення структур і/або тестування відносин у всьому масиві політичних систем.

Класифікувати порівняльні дослідження можна також і за *об'єктами*, що розглядаються: порівняння політичних інститутів (держави, партії, групи інтересів і т.д.) та порівняння політичних процесів (трансформація, модернізація, прийняття рішень і т.д.).

Необхідно розрізняти також порівняння відносно стабільних та нестабільних (динамічних) процесів.

1.3.Методи порівняння

1. Бінарне порівняння: непряме (різнорідний об'єкт порівняння розглядається в залежності від власного бачення автора); пряме (є прямим і дозволяє за допомогою різних методів включити 2 країни або 2 суб'єкта дослідження)

Метод бінарного порівняння використовується в порівняльній політології для вивчення як подібних, так і різних одиниць порівняння. Існує два способи виділення країн або інших одиниць порівняння: принцип максимальної схожості (орієнтується на схожі країни на тій підставі, що загальні риси в аналізі можна трактувати як константи і нехтувати, вважаючи, що причини можливих розбіжностей не в них) і принцип максимальної різності систем (акцентує увагу на спільних рисах серед країн вибірки, а відмінностями можна знехтувати).

Прикладами бінарного порівняння можуть слугувати:

Принцип максимальної схожості систем: Туреччина – Єгипет (проблема: великий вплив військових на життя); Китай – Індія (проблема перенаселення)

Принцип максимальної різності систем: Україна - Сомалі (проблема: не вся територія контролюється владою; Південна і Північна Корея (проблема поділу Корейського півострова)

2. Регіональне порівняння - порівняння регіонів, груп країн в силу їх подібності або відмінностей за економічними, політичними, культурними та іншими ознаками.

Регіональний тип порівняння передбачає, що гомогенність країн не завжди географічна, частіше враховуються культурні, історичні та релігійні чинники. Головне не географія, а фактори функціонування політичних систем.

Переваги:

- дослідник тримає під контролем ті змінні, які хотів би зберегти як постійні
- підвищує здатність глибоко аналізувати контекст

- вирішується ряд проблем порівнянності
- збільшується можливість розвивати теорію середнього рівня;
- обмеживши порівняння певною кількістю країн, дослідник зможе конкретизувати предмет дослідження

Недоліки:

- назва методу не відповідає змісту
- При великій кількості країн неможливо дати комплексну оцінку контексту.

Джон Мартц на прикладі країн Латинської Америки дав рекомендації для порівняльного аналізу подібних країн:

- обмежити просторову площу, виділити вибрані регіони
- зосередитися на теоріях середнього рівня, а не на макротеоріях
- аналітичний еклектизм
- уникати регіонального провінціалізму

Прикладами регіонального порівняння можуть слугувати: Колумбія – Італія – Венесуела – південні країни ЄС (проблема: питання біженців); Австрія- Конго - Зімбабве (проблема: залежність від зовнішніх енергоносіїв); Монако – Макао – Лас-Вегас (проблема: залежність від ігрового бізнесу)

3. Глобальне порівняння - це порівняльне дослідження, де за одиницю аналізу береться вся політична система і її основні характеристики.

4. Крос-темпоральне порівняння: час - основна операційна змінна, необхідно подолати статичний характер дослідження.

Існує два типи часових порівнянь: асинхронне (порівняння однієї і тієї ж країни, регіону або різних країн в різні історичні періоди) і синхронне (порівняння одиниць дослідження в один і той же період часу).

Правила часового порівняння:

- визначити часові одиниці аналізу
- визначити ступінь співвідношення змінних, що відрізняються від змінних при просторовому аналізі. Змінні, пов'язані з тимчасовими характеристиками, повинні бути однаковими

- часові порівняння можуть бути поздовжніми і секторальними (безперервними)

Прикладами крос-темпорального порівняння можуть слугувати:

Синхронне порівняння: Туніс - Сирія - Єгипет (проблема: Арабська весна; Іспанія - Англія - Франція (проблема терактів 2004-2005 років)

Асинхронне порівняння: США - Італія - Німеччина (проблема міжнародних терактів: США-2001 - теракт вежі-близнюка; Італія-початок 1970 р.Балонья-теракт на станції; Німеччина - 1972 р. Мюнхен - під час Олімпійських ігор загинула вся делегація з Ізраїлю); Афганістан - Ірак (проблема введення військ на територію держав: СРСР ввів свої війська в 1979 році в Афганістан, а США направили війська в Ірак в 2002-2003 роках)

5. Case-study - метод одиничного випадку.

- вивчення будь-якого явища, країни, інституту, відмінного від загальноприйнятих норм

- цей метод виходить з опозицій і спрямований на узагальнення

Його порівнюють з існуючими ідеальними типами або з тими типами, які вже існують або були розроблені загальноприйнятими типологіями.

Даний вид порівняння дозволяє розвивати теорію, більш глибоко вивчати контекст, а також більш детально і перевірено виявляти і визначати змінні.

Недолік: дослідження обмежені однією країною. Це не дозволяє зробити загальні висновки і побудувати теорію.

Прикладами Case-study порівняння можуть слугувати: Росія (проблема порушення міжнародних норм та прав); Україна (проблема корупції), Франція (проблема міграції)

1.4. Проблеми порівняння і принципи відбору систем для компаративного аналізу.

При відборі одиниць порівняння необхідною умовою є подолання наступних проблем на які звернув увагу компаративіст Л. Сморгунов:

Еквівалентність. Під цим варто розуміти еквівалентність понять, політичних явищ і процедур, використаних у дослідженні. Особливо важливим є дотримання принципу *функціональної еквівалентності*, тобто, обрані одиниці аналізу повинні виконувати однакові функції.

Етноцентризм - це наступна не менш важлива проблема загального характеру. Французькі соціологи Матея Доган і Домінік Пелассі у своїй книзі «Порівняльна політична соціологія» застерігають дослідника-компаративіста від етноцентричного бачення розглянутого політичного і соціального об'єкта. Вони вважають, що: «При проведенні порівняння цілком природною є небезпека потрапити в пастку етноцентризму, але в той же час порівняння є й кращим засобом проти цієї небезпеки. Сприйняття існуючих розходжень неминуче приводить дослідників до усвідомлення відносності знання і, отже, допомагає їм звільнитися від культурних нашарувань». Не можна не погодитися з цим твердженням, хоча звільнитися від замкнутих у етноцентричній свідомості поглядів дуже непросто завдання для компаративіста. Однак від цього прямо залежить об'єктивність і якісність проведеного дослідження. Щодо західної політичної теорії необхідно відзначити, що вона, незважаючи на свою першість у науці, повною мірою може претендувати і на першість у етноцентричності й ідеологізованості.

Теоретик політичних систем Д. Істон відзначав, що більшість соціальних наук тяжіє до культури, а велика частина узагальнень може застосовуватися лише в рамках конкретних культурних ситуацій на Заході. Наприклад, західні (представники англосаксонської традиції) теоретики-класифікатори визначають ідеальний тип політичної культури, як демократичний («цивільна культура»), що багато в чому обумовлює спрямованість і стандартизацію теорії, і як наслідок її спрощення. Безумовно, проводячи дослідження необхідно враховувати режимну характеристику, але при цьому уникати застосування в роботі яких-небудь загальних моделей розвитку і шаблонності. Це особливо важливо при вивченні країн, що знаходяться в умовах перехідних режимів, або країн, що не відносяться до демократій.

Проблема **Гелтона** - чи є дослідження одиниця аналізу абсолютно незалежною щодо зовнішнього впливу. Чим вже гіпотеза – тим менша кількість змінних. Фактично, проблема Гелтона не вирішується, але її можна взяти під контроль. Стратегією вирішення проблеми Гелтона виступає модель порівняльного аналізу, при якому здійснюється спроба об'єднати внутрішньосистемні змінні, що вимірюються, з внутрішньосистемними міжчасовими і міжсистемними змінними.

Проблема **вимірювання**. У порівняльній політології часто метричні шкали є сусідами з неметричними, що ускладнює обробку даних. При виборі індикаторів відзначається вплив ціннісних орієнтацій дослідника, що призводить до неточності результату дослідження. При вивченні світових порівнянь є складність збору даних з різних держав.

Проблема **інтерпретації**. Сьогодні на перший план висуваються якісні, а не кількісні дослідження у зв'язку з цими виникає проблема інтерпретації тих самих політичних явищ.

Проблема **порівняння** (чи є сенс і можливість порівнювати обрані одиниці). Як вирішити цю проблему? В першу чергу необхідно добре знати контекст досліджуваної проблеми, правильно застосовувати принцип відбору країн, подолати проблему еквівалентності та універсальності.

Проблема **універсальності**. Порушує питання - чи можна поширювати отримані щодо групи країн емпіричні узагальнення на всі країни, які попадають в зону дослідження?

Багато N мало змінних, мало N багато змінних. Ці дилеми по суті можна вважати однією більш загальною проблемою, яка є однією з центральних проблем порівняльного аналізу. Професор Ільїн пропонує називати її «казуси VS – параметри». Суть цієї проблеми зводиться до питання масштабах порівняльних досліджень, і кількості змінних включених у аналіз. Дилема «багато N мало змінних», яка характеризує глобальні дослідження, ставить вченого-компаративіста перед проблемою скорочення числа випадків та збільшення кількості змінних до необхідної (тобто мінімально достатньої)

кількості. Дилема «мало N багато змінних», навпаки, ставить перед компаративістом завдання збільшити кількість випадків для більш обґрунтованого дослідження, і обмежити кількість змінних до необхідного, для доказу поставленої мети. У компаративістиці існує два наукові напрями, що по-різному вирішують ці дилеми. Представники першого напрямку вважають, що з вироблення універсальних узагальнень необхідно збільшувати у дослідженні кількість випадків максимально можливого, без урахування різноманітних відхилень з-поміж них і дотримання принципу функціональної еквівалентності. Набір казусів можна розширити, використовуючи як просторові, і тимчасові параметри. Цей підхід був особливо популярний у 50-60-ті роки. XX ст., коли дослідників стали доступні дані з різних країн, тобто. розширилася емпірична основа. У зв'язку з цим виник інтерес вчених до глобальних порівнянь з великою кількістю випадків. Наприклад, щорічні дослідження рівня свободи у понад 190 державах, що проводяться «Домом Свободи», щорічні підрахунки індексів демократії, порівняння політичних партій Джанди, порівняльний аналіз громадських демократій А.Лейпхарта тощо. Це спричинило розробку загальних дедуктивних моделей, у яких контекст грав незначну роль. Деякі дослідження проводяться й досі, проте, останні десятиліття XX ст. інтерес вчених до цієї стратегії став знижуватися з огляду на ігнорування контексту і слабкість пояснювальної здатності цих досліджень. Інший напрямок вчених, одним із засновників якого є Ф. Каслс, пропонує відмовитися від загальних дедуктивних моделей і звернути увагу на контекст досліджуваних явищ і процесів. У цьому представники цього напрямку частіше користуються індуктивними методами.

Однорідність середовища. Компаративіст М. Ільїн звертає увагу, що «за будь-якого з розглянутих вище підходів «неосвоєними» залишаються або казуси, або окремі параметри, а на практиці (у тій чи іншій пропорції) – і ті, й інші. У сукупності всі вони перетворюються на якесь узагальнене «середовище», тобто на контекст досліджуваного явища. Відокремити його ми зобов'язані, але ігнорувати не можемо». Це своє чергу породжує ще одну

методологічну проблему порівняльного дослідження: **«обмеження VS облік впливу контексту»**. Компаративіст повинен у своєму дослідженні дотримуватись правила однорідності середовища, де відбувається процес взаємодії акторів політики. Дотримання цього правила є складним завданням, тому що практично всі предмети дослідження, які аналізуються матимуть ті чи інші контекстуальні відмінності. Вирішення цієї проблеми вчені бачать у ретельному доборі країн чи окремих сегментів політичної системи для своїх досліджень.

Також, для якісного компаративного аналізу необхідно вирішити проблему вибору теорії для дослідження.

Вибір теорії. Наступна проблема організації компаративного дослідження – це вибір теорії. Обмеження вибірки теорій може здійснюватися за рахунок добору як одиниці порівняння не будь-яких теорій, а подібних чи таких, що розрізняються за такою ознакою, важливою для дослідження, як науковий потенціал теорії. За даною ознакою можуть бути виділені порівнянні групи теорій наступного типу:

- (1) теорії, що висвітлюють те чи інше явище;
- (2) теорії, що встановлюють приватні закономірності;
- (3) теорії, що продукують лише порівнянні одна з одною гіпотези;
- (4) теорії, як продукт інших теорій;
- (5) теорії, що продукують інші теорії [8].

Прикладом *першого типу* можуть бути теорії соціалізації, політичної поведінки, комунікацій, політичних цінностей і т.д. Наприклад, теорії політичної соціалізації Р. Мерельмана, Р. Сігела. До *другого типу* можуть відноситися теорії, засновані на обмеженій кількості емпіричних даних (або таких, що належать до однієї одиниці порівняння, або до однотипної групи одиниць порівняння). *Третя група* представлена теоріями, які можна застосувати тільки до певних ідентичних систем і ситуацій. Наприклад, теорії функціонування демократичних політичних систем на основі цінностей і принципів демократії представників нормативного інституціонального

підходу (К.Шміта, У.Дженнінгса, Е.Баркера, Г.Ласкі, А.Зигфріда, К.Фрідріха) були орієнтовані тільки на один вид систем. Теорії політичної культури Г.Алмонда, С.Верби, Р.Інглхарта, А.Вільдавскі, Г.Екстайна, або теорії політичної системи Д.Істона, К.Дойча, Г.Алмонда та ін. відносяться до *п'ятої групи* теорій. *Четверту групу* представляють теорії, що є похідними від теорій п'ятої групи. Наприклад, теорія зміни цінностей Кларка, Датта і Рапкіна.

Процедура формування вибірки теорій при проведенні порівняльного аналізу потребує від дослідника рішень, які із вищеперерахованих компонентів найкращим чином представляють всю сукупність та можуть бути відібрані для дослідження. Стратегія формування вибірки теорій має враховувати наступні важливі обставини:

1. Специфіку теми дослідження та її предмету. Наприклад, це можуть бути інститути (держава, партії, групи тиску), процеси (трансформації, модернізації, соціалізації...). В цьому плані концентрація уваги на детальному порівняльному аналізі гіпотез, конкретних методів тих чи інших теоретичних підсистем які спроможні суттєво ускладнити проект дослідження, перегрузити його даними, які не мають суттєвого значення для розкриття теми.

2. Процедури порівняння у відношенні до зазначених одиниць можливі, насамперед, в рамках критичного аналізу тих чи інших конкретних теоретичних систем. Процедура редукції при відборі одиниць та компонентів порівняльного аналізу являється, таким чином, складовою частиною загальної стратегії складання вибірки.

3. Можливість застосування конкретних теорій до конкретних одиниць порівняння. Наприклад, проблема використання концепції політичної культури як пояснювальна схема для інтерпретації політичних змін у тому чи іншому суспільстві одна із найскладніших для дослідника. Необхідно звертати увагу на умови функціонування одиниць порівняння (чи знаходяться вони у відносно стабільному чи нестабільному положенні, яка специфіка середовища, наскільки вони еквівалентні і т.д.). Недоречно застосовувати теорії політичних

культур, розроблені відносно стабільних демократичних систем, для дослідження політичних культур країн, що знаходяться в умовах переходу.

4. Застосування конкретної теорії в дослідженні вимагає аналізу основних і альтернативних теорій відносно досліджуваної проблеми. Ігнорування існуючих на момент розгляду теорій не дозволить виконати роботу, що має якісний пояснювальний характер.

Перед тим як почати порівняння, дослідник повинен керуватись **двома принципами відбору країн для аналізу**:

1. Принципом максимальної подібності (схожості) систем (ПМПС)

- коли ми порівнюємо схожі країни (процеси), то зосереджуємо увагу на *розбіжностях*). Наприклад, обираємо схожі країни по інституціональному параметру, а саме, по формі правління: Італія - Франція (проблема: загроза сепаратизму (в Італії це о. Сардинія, а у Франції- Корсика)); Латвія-Естонія (проблема: досить великий % проросійсько-налаштованих громадян)

2. Принципом максимального розбіжності систем (ПМРС) - коли ми порівнюємо різні країни (процеси), то на *подібностях*. Прикладами можуть слугувати: Україна - Сомалі (проблема: не уся територія контролюється владою); Північна і Південна Кореї (проблема розділення корейського півострову); Ізраїль-Ірак (проблема: існують території/народи, які прагнуть створити власні держави: Палестина (Ізраїль), Курди (Ірак))

Ці принципи розподілу систем були запропоновані Дж. Міллем, а пізніше детально описані в роботі А. Пшеворського і Дж. Тьюна. У 1994р. Ж. Де Мер і Д. Берг-Шлоссер ускладнили ці принципи, назвавши їх "максимально різними з однаковим результатом" (MDSO) і "максимально схожими з різним результатом" (MSDO).

1.5. Правила формулювання гіпотез в науковій роботі.

Гіпотеза – (від грец. hypothesis припущення) – наукове припущення, що висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки за

допомогою спостережень, експериментів, емпіричних даних та теоретичного обґрунтування, для того щоб стати достовірною науковою теорією.

Гіпотеза - це те, що ми передбачаємо побачити в результаті правильно організованих спостережень за реальними подіями (Мангейм, Річ).

Гіпотеза - це декларовані передбачення, які описують очікувані взаємозв'язки (кореляція) між явищами, які розглядає дослідник.

При формулюванні якісної гіпотези необхідно пам'ятати наступні **правила**:

1. Гіпотеза має бути сформульована по відношенню до конкретної предметної області.

2. Гіпотеза має бути сформульована з використанням наукового термінологічного інструментарію.

3. Гіпотеза – це не фантазія! Гіпотеза ніколи не виникає на пустому місці. Одним з головних правил формулювання гіпотез – це знання про предмет свого дослідження, які має дослідник до початку роботи над проблемою. Гіпотеза відрізняється від фантазії тим, що представляє собою результат попередньої роботи наукових шкіл і потребує освоєння всього, що досягнуто певною галуззю науки. Знання контексту, який вивчається допомагає досліднику сформулювати гіпотезу, яка буде носити науковий характер. Отже, неможливо і недоцільно починати дослідження з припущення того, що відносно предмету вивчення нічого невідомо.

4. Розробка гіпотези передбачає висування максимально можливої кількості наслідків. Дослідник зацікавлений в підтвердженні своїх ідей, та його підтвердження з кожним разом збільшують вірогідність того, що гіпотеза істинна, однак достатньо одного якісного спростування, щоб гіпотеза виявилась помилковою. Найбільш надійні результати дослідження витікають із спростувань. Також, система теоретичного знання будує ешелоновану систему захисту від спростувань, оскільки не всі базові судження теорії безпосередньо пов'язані з експериментальними даними. Головне те, що

спростування володіють більшою силою, ніж підтвердження. Гіпотеза ніколи не виникає на пустому місті.

5. Гіпотеза не може бути очевидною. Гіпотетичне припущення передбачає, що проблема має бути емпірично доведена, чого немає сенсу робити, якщо гіпотеза очевидна. Наприклад, чим більше політичних прав у етнічних груп в державі, тим більше вони мають можливість впливати на політичну систему.

6. При формулюванні гіпотез автор дослідження не повинен робити її максимально загальною, адже у такому разі її буде важче довести або спростувати емпірично. Очевидно, чим більш загальною є гіпотеза, тим більше її значення для науки, але з загальністю істотно зростає трудомісткість дослідження та знижується достовірність висновку. <Маленька> гіпотеза все-таки надійніше <великої>, незважаючи на її скромність. Проблема буде пов'язана в першу чергу з тим, що в дослідження буде введено величезну кількість змінних, що в свою чергу зробить його громіздким і важко доказовим.

7. Гіпотезу можна формулювати шляхом індукції (від приватного до загального) або шляхом дедукції (від загального до приватного), залежно від того, яку стратегію дослідження вибрав автор.

8. Гіпотеза формулюється за допомогою додаткових слів: чим, тим, якщо, що, за умов.

Приклади формулювання гіпотез навели в своєму підручнику «Політологія. Методи дослідження» Дж. Мангейм і Р. Річ:

«Чим вище (нижче, більше, повільніше і т.д.)_____, тим вище (нижче, більше, повільніше і т.д._____)».

«Якщо_____, то_____»

«За умов_____, _____»

Використовуючи запропоноване правило, можна формувати гіпотези в компаративних дослідженнях. Ось кілька варіантів гіпотез загального характеру:

- Чим вище громадяни оцінюють ступінь дотримання прав людини у державі, тим ефективніше функціонує демократія у країні.
- Чим більш позитивно сприймають громадяни свій матеріальний стан, тим вища оцінка, яка надається демократичному режиму.
- Чим вищий рівень освіти у громадян, тим слабші націоналістичні тенденції в державі.
- Чим більше внутрішньополітичних проблем має держава, тим більш обмежений її вплив у зовнішньому середовищі.
- Чим вище рівень легітимності влади, тим вище рівень ефективності державного управління
- За умов проведення ефективної соціальної політики в державі з урахуванням стратифікації суспільства як її чинника, політична система буде стабільною.
- За умов проведення відповідно до стандартів демократичних систем політики соціального захисту як складової соціальної політики держави, буде залежати рівень ефективності державного управління.
- За умов імплементації глобальних трендів управління в національну систему нормативно-правового регулювання, можна очікувати підвищення рівня ефективності реформування системи державного управління в Україні.
- За умов формування єдиної системи правотворчості в Україні, слід очікувати підвищення швидкості та якості розробки та впровадження сучасних політичних рішень стратегічного та поточного характеру.
- За умов зміни підходів до реалізації державного управління у сфері міграційної політики України з урахуванням світового досвіду, слід очікувати її трансформації в багатовекторну міграційну політику країни, що призведе до поступового зниження обсягів української міграції.

Під час формування гіпотез можна і не використовувати допоміжні слова (чим, тим, більше, менше і т.д.). Гіпотези будуть сформульовані як

твердження, але це не зменшує їх наукового потенціалу, вони мають бути доведені, або спростовані в процесі дослідження. Наприклад:

- Прийнятність, темпи та тривалість соціальної зміни залежать від того, наскільки у тому чи іншому соціумі поширена аномія.
- Вимірювання аномії дозволяє визначити тісну кореляцію між такими її проявами, як невдоволення, недовіра та відчуження громадян від політики
- Інституціоналізація взаємодії влади і громадянського суспільства впливає на публічність влади
- Ідеологія націоналізму особливо процвітає у переломних епохах історії соціуму.
- Формування національної моделі державного управління в контексті західних трендів модернізації публічної служби залежить від внутрішньополітичних детермінаційних факторів.
- Імплементація глобальних трендів управління в національну систему нормативно-правового регулювання забезпечить ефективне реформування системи державного управління в Україні.
- Першочергове формування єдиної системи правотворчості в Україні має призвести до підвищення швидкості та якості розробки та впровадження сучасних політичних рішень стратегічного та поточного характеру.
- Участь акторів громадянського суспільства при адаптованому до специфіки розвитку політичної системи має велику перевагу над функціонуванням деструктивного інституту корупції та сприяє розбудові в державі демократичних цінностей та консолідації суспільства.
- Ефективність реалізації державної екологічної політики залежить від комплексного і системного застосування всіх інструментів на всіх рівнях управління екологічною сферою у сучасних умовах.
- Ефективність державного управління у сфері політики пам'яті в подальшому залежатиме від того чи збережеться сьогоднішній вектор

загальнодержавної зовнішньої політики і як його похідна розвиток українського інформаційного простору, особливо в сегменті протидії ворожим інформаційним впливам.

- Формування і застосування теоретико-методологічних засад політичної експертизи в системі прийняття та впровадження політичних і державно-управлінських рішень значною мірою сприятиме підвищенню ефективності функціонування системи державного управління України

Є два правильні модуси умовно-категоричного (гіпотетичного) передбачення. Тільки вони гарантують істинність заключення при істинних посилках. Перший модус стверджувано-стверджуючий:

$A \rightarrow B$

A

B

Другий модус заперечуючо-заперечуючий:

$A \rightarrow B$

-B

-A

Розробка гіпотези передбачає висування максимально *можливої кількості наслідків*. Звичайно, дослідник зацікавлений у підтвердженні своїх ідей, і його підтвердження щоразу збільшують ймовірність того, що гіпотеза істинна, але достатньо одного якісного спростування, щоб гіпотеза виявилася хибною. Найнадійніші результати дослідження витікають із спростування. Щоправда, система теоретичного знання будує ешелоновану систему захисту від спростування, оскільки всі базові судження теорії безпосередньо пов'язані

з експериментальними даними. Зрозуміло одне: спростування мають більшу силу, ніж підтвердження.

1.6. Змінні та індикатори.

Після формулювання гіпотез дослідник визначається із змінними. За допомогою яких можна емпірично (за допомогою індикаторів) підтвердити або спростувати гіпотезу. П. Лазарсфельд визначає змінну як будь який засіб за допомогою якого можна провести розподіл між одиницями дослідження.

Змінна— це емпірична якість, ознака будь-якого явища, що може набувати більшого значення. Змінні можна вимірюватись як якісно, так і кількісно.

В поведінкових науках існує багато різновидів змінних, проте в компаративних дослідженнях використовуються зазвичай наступні: **залежні, незалежні, втручаючи та антецедентні.**

Незалежні змінні – це змінні, які характеризують впливові умови, чинники, обставини.

Залежна змінна – це змінювана якість об'єкта вивчення, що розглядається як наслідок чи результат дії незалежної змінної.

Наприклад, із представлених гіпотез визначимо незалежні і залежні змінні:

Прийнятність, темпи і тривалість соціальних змін залежать від того, наскільки широко поширена аномія в конкретному суспільстві. У цій гіпотезі **поширеність аномії в суспільстві** є незалежною змінною (яка впливає), а **прийнятність, темпи і тривалість соціальних змін** - залежною змінною (то, що змінюється під впливом незалежної змінної).

Чим вище громадяни оцінюють ступінь дотримання прав людини в державі, тим ефективніше в цій країні функціонує демократія. Тут незалежною змінною є **ступінь дотримання прав людини в оцінках громадян,** а залежною змінною - **ефективність функціонування демократії в тій чи іншій країні.**

Втручаюча змінна – це подія або факт, який впливає на подію одноразово, якщо ж факт впливу повторюється декілька разів, то змінна, яка втручається перетворюється в залежну змінну.

Антецедентна змінна - (лат. *antecedens*, «той, що передує») змінні, які передують за часом виникнення всім іншим змінним і можуть впливати на незалежні змінні.

Приклад: За умов слабкої президентської влади (антецедентна змінна) слід очікувати зростання опозиційних настроїв, підсилення впливу фінансово-промислових груп (ФПГ) без зміни ролі самоврядування (та що втручається) на процеси суспільного розвитку.

Індикатори – це значення, яке характеризує предмет, що розглядається. Індикатор повинен бути конкретним в кількісному або якісному значенні. Він не може показувати результативність, оскільки маємо це перевірити.

Приклади: індикатори економічного розвитку (індекс споживчих цін (Consumer Price Index (CPI)); індекс цін виробників (Produser Price Index (PPI)); рівень інфляції; курс валют; ціни на дорогоцінні метали, нафту; індекс роздрібних цін; індекс оптових цін (Wholesales Price Index (WPI)); індекс Нью-Йоркської фондової біржі (характеризує всі акції); export prices (ціни на експорт); рейтинг конкурентоспроможності країн світу; рівень трудової активності; індекс економічної свободи; індекс – дефлятор ВВП (показує ріст цін на товари і послуги для їх кінцевих споживачів).

Індикатори еміграційного потоку: доля мігрантів від усього населення; кількість емігрантів; % трудових мігрантів; соціальна складова емігрантів: благополучні, бідні; доля жінок-емігранток; середній вік мігрантів.

Отже, стратегія і тактика компаративного аналізу має свої особливості, методологічні та методичні труднощі. Приступаючи до роботи над конкретною темою, компаративіст повинен усвідомлено уявляти собі:

- *масштаб (просторова характеристика),*
- *темпоральні рамки (часові періоди),*
- *категорії (науковий термінологічний інструментарій),*

- *попередні теоретичні і емпіричні дослідження з теми, яка досліджується,*
- *методи компаративного аналізу,*
- *еквівалентні одиниці та типи порівняння.*

РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИКУМІВ І КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

2.1. ПРАКТИКУМ 1. ТРЕНАЖЕР

1. Необхідно продовжити гіпотезу, використовуючи науковий термінологічний інструментарій, дотримуючись правил формулювання гіпотез;
2. Визначити залежні та незалежні змінні в запропонованих гіпотезах.

- Якщо рівень політичної активності громадян високий, то... _____
 - Політична свідомість громадян буде впливати на... _____
 - Якщо на виборах голосує більше 80% від числа виборців, то... _____
 - Чим вищий рівень політичної свідомості, тим... _____
 - Якщо країна має внутрішні політичні проблеми, то її зовнішня політика... _____
 - Чим вищий прохідний партійний відсоток на виборах до парламенту, тим ... _____
 - Чим _____, тим більше громадян довіряють владі.
 - Чим _____, тим сильніші націоналістичні тенденції в державі з боку етнічних груп.
 - Якщо _____, то формування громадянського суспільства є неможливим.
 - Чим вищий рівень освіти тим, _____
-
- Чим більше розвинутий інститут місцевого самоуправління в державі, тим _____

- Однополярні системи із стійкими зв'язками між державами володіють найбільшими можливостями

- Політична соціалізація громадян буде _____

-
- Якщо _____

_____, то в державі буде формуватися біпартійна система.

- Багатопартійна система є результатом _____

- Стратегія розвитку держави буде залежати від _____

- Конфліктність між гілками влади є показником _____

- Характер та темпи перехідного процесу визначають _____

- Ефективність державного управління буде залежати від _____

- Рівень розвитку публічної влади в державі _____

- Політична система в перехідному стані _____

- Практика лобіювання в державах з перехідною економікою _____

- Рівень _____ корупції _____ буде _____ впливати _____ на _____

Критерії оцінювання:

106. – Усі гіпотези сформульовані вірно, відповідають вимогам;

56. - В гіпотезах змінні нерівномірні за кількістю можливих індикаторів;

06. - Гіпотези очевидні, не потребує доказів, змінні нерівномірні за кількістю індикаторів.

2.2. ПРАКТИКУМ 2. ФОРМУЛЮВАННЯ ГІПОТЕЗ

Сформулювати 5 гіпотез, відповідно до правил, які зазначені у пункті 1.3. даних методичних рекомендацій за наведеним нижче принципом формулювання:

«Чим вище (нижче, більше, повільніше і т.д.)_____, тим вище (нижче, більше, повільніше і т.д._____)».

«Якщо_____, то_____»

«За умов_____, _____»

Критерії оцінювання:

5б. - Гіпотеза сформульована вірно, відповідає вимогам;

3б. - В гіпотезі змінні нерівномірні за кількістю можливих індикаторів;

0б. - Гіпотеза очевидна, не потребує доказів, змінні нерівномірні за кількістю індикаторів.

2.3. ПРАКТИКУМ 3. МЕТОДИ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Навести конкретні приклади порівнянь інститутів/процесів на запропоновані методи компаративного аналізу (бінарний (прямий і опосередкований); темпоральний (синхронний/асинхронний; секторальний/лонгitudний); регіональний. Указати принцип відбору країн, який був використаний.

Критерії оцінювання:

3б. - 5 прикладів на кожний метод, які відповідають вимогам

2б. - Із 5 прикладів 1 неправильний

1б. - Менше 3 правильних прикладів на кожний метод

0б. - Всі приклади не вірні

2.4. ПРЕЗЕНТАЦІЯ «ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС», ЯК ТИП ГЛОБАЛЬНОГО МЕТОДУ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ (НА ВИБІР ЗДОБУВАЧА)

Розробити презентацію, яка б містила наступні пункти: детальний опис методології індексу, зазначені індикатори за якими здійснюється оцінювання країн, виділено топ-10 країн за даним індексом та зазначено, яке місце посідає Україна у даному індексі та указано можливі причини, що послугували такому результату.

Критерії оцінювання:

76. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам до презентацій, розкриває сутність проблеми, що розглядається, наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Представлена позиція України

56. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, яка обрана здобувачем. Представлена позиція України.

46. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, де може бути застосований метод. Представлена позиція України.

36. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Представлена позиція України.

26. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод

06. - Презентація виконана не за планом, не має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, не розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Не представлена позиція України. Пропонується переробити презентацію

2.5. КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ 1-8: ПЛАН КОМПАРАТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ТЕМАТИКА, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

- **План к/р:** тема, предмет, об'єкт, мета, гіпотеза, змінні (залежна/незалежна) та до кожної змінної прописано індикатори.

- **Тематика:** демократичні політичні системи, федеративні політичні системи, форма державного устрою, порівняльний аналіз політичних партій і партійних систем, порівняльний аналіз парламентів світу, порівняльний аналіз перехідних систем, порівняльний аналіз case study, порівняльний аналіз політичних культур.

- ***Критерії оцінювання контрольних робіт.***

56. - Виконана робота за планом і вимогами до компаративних досліджень. Методи порівняння визначені вірно, залежна і незалежна змінна визначені вірно, Достатня кількість індикаторів.

46. - Робота має певні недоліки: некоректна гіпотеза, достатня кількість індикаторів.

36. – Робота має певні недоліки: некоректна гіпотеза, методи указані вірні. Залежна і незалежна змінні визначені вірно, недостатня кількість індикаторів, індикатори неможливо виміряти –

26. - Робота має недоліки: некоректна гіпотеза, недостатня кількість індикаторів, індикатори неможливо виміряти.

06. - Робота має недоліки: порівняння не має сенсу, некоректна гіпотеза, недостатня кількість індикаторів, індикатори неможливо виміряти.

2.6. ПРЕЗЕНТАЦІЯ – ПО МЕТОДУ CASE STUDY

Обрати та проаналізувати країну як кейса за підсистемами політичної системи: інституціональною, правовою, комунікативною, культурно-ідеологічною, функціональною.

Критерії оцінювання

10б. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам до презентацій, розкриває сутність проблеми, що розглядається, наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Визначена специфіка обраного кейсу

9б. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, яка обрана здобувачем Визначена специфіка обраного кейсу

8б. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, де може бути застосований метод. Визначена специфіка обраного кейсу

7б. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Визначена специфіка обраного кейсу

6б. - Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Не достатньо визначена специфіка обраного кейсу

0б. - Презентація виконана не за планом, не має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, не розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Не визначена специфіка обраного кейсу. Пропонується переробити презентацію.

2.7. ІНДИВІДУАЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА (АЛЬТЕРНАТИВА ІСПИТУ): ПЛАН, ВИМОГИ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Альтернативне іспиту завдання. Проект. Порівняльне дослідження в рамках курсового проекту. Максимальна кількість сторінок 15. Зробити компаративний аналіз по обраній проблемі. Визначити предмет, об'єкт, мету, методи порівняння, принцип відбору країн, гіпотеза, визначити індикатори, проаналізувати за індикаторами.

Критерії оцінювання:

20 б. - Зроблено повноцінний порівняльний аналіз за вимогами. Поставлена гіпотеза доведена. Індикатори (якісні і кількісні) чіткі і зрозумілі, вимірювані.

10 б. - Зроблено порівняльний аналіз. Поставлена гіпотеза доведена, але індикаторів недостатньо. Індикатори сформульовані нечітко, не всі підтверджені

0 б. - Порівняльний аналіз зроблений без урахування вимог. Гіпотеза підтверджена штучно. Індикатори сформульовані нечітко, не всі підтверджені.

	ВИДИ РОБІТ	БАЛИ
1	Гіпотези. Сформулювати гіпотези (5 гіпотез). (обов'язково) Гіпотеза сформульована вірно, відповідає вимогам. В гіпотезі змінні нерівномірні за кількістю можливих індикаторів Гіпотеза очевидна, не потребує доказів, змінні нерівномірні за кількістю індикаторів	Макс.56. 56. 36. 36.
2	Колоквіум «Етапи розвитку порівняльної політології» (аналіз робіт з компаративістики). Повний аналіз етапів, логічне пояснення розвитку порівняльної політології, наведення прикладів. Повний аналіз етапів, логічне пояснення розвитку порівняльної політології, без наведення прикладів. Не повний аналіз етапів, відсутність логічного пояснення розвитку компаративістики,	Макс. 56. 56 46. 26.
3	Методи порівняльних досліджень. Письмова робота. На кожний метод навести приклади порівняння. 5 правильних прикладів на кожний метод, 3 п'яти прикладів 1 неправильний Менше 3 правильних прикладів на кожний метод	36. 26. 0 б.
4	Презентація «Глобальний індекс», як тип глобального методу компаративного аналізу (на вибір здобувача) Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам до презентацій, розкриває сутність проблеми, що розглядається, наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Представлена позиція України Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, яка обрана здобувачем. Представлена позиція України. Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, де може бути застосований метод. Представлена позиція України. Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Представлена позиція України. Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Представлена позиція України. Пропонується переробити презентацію	Макс. 76. 76. 66. 56. 46. 36. 0б.
5	Контрольна робота 1-8 Порівняльний аналіз. Виконана робота за планом і вимогами до компаративу. Методи порівняння визначені вірно, залежна і незалежна змінна визначені вірно, Достатня кількість індикаторів, Робота має певні недоліки: некоректна гіпотеза, достатня кількість індикаторів	Макс.56 (за кожну роботу). 56. 46. 36.

	Робота має певні недоліки: некоректна гіпотеза, методи указані вірні. Залежна і незалежна змінні визначені вірно, недостатня кількість індикаторів, індикатори неможливо виміряти Робота має недоліки: некоректна гіпотеза, недостатня кількість індикаторів, індикатори неможливо виміряти. Робота має недоліки: порівняння не має сенсу, некоректна гіпотеза, недостатня кількість індикаторів, індикатори неможливо виміряти.	26. 06.
6	Презентація – по методу Case study Презентація Проект case study Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам до презентацій, розкриває сутність проблеми, що розглядається, наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Визначена специфіка обраного кейсу Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, яка обрана здобувачем Визначена специфіка обраного кейсу Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень, де може бути застосований метод. Визначена специфіка обраного кейсу Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Визначена специфіка обраного кейсу Презентація виконана за планом, має логічну структуру, візуалізація не відповідає вимогам, не повністю розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Не достатньо визначена специфіка обраного кейсу Презентація виконана не за планом, не має логічну структуру, візуалізація не повністю відповідає вимогам, не розкриває сутність проблеми, що розглядається, не наведені приклади сучасних досліджень де може бути застосований метод. Не визначена специфіка обраного кейсу. Пропонується переробити презентацію.	Max.106 106. 96. 86 76. 66. 06.
7	Контрольна робота. Альтернативне іспиту завдання. - Зроблено повноцінний порівняльний аналіз за вимогами. Поставлена гіпотеза доведена. Індикатори (якісні і кількісні) чіткі і зрозумілі, вимірювані. - Зроблено порівняльний аналіз. Поставлена гіпотеза доведена, але індикаторів недостатньо. Індикатори сформульовані нечітко, не всі підтверджені - Порівняльний аналіз зроблений без урахування вимог. Гіпотеза підтверджена штучно. . Індикатори сформульовані нечітко, не всі підтверджені	Max.206. 206. 106. 06.
8	Модульна КР (обов'язково) Відповіді правильні і повні на всі поставлені питання на 5 питань. Відповіді на питання правильні і повні на 4 питання	Max 56. 56. 46.

Відповіді на питання правильні і повні на 3 питання	36.
Відповіді на питання правильні і повні на 2 питання	26.
Відповіді на питання правильні і повні на 1 питання	16.

Схема нарахування балів, які отримують здобувачі

Система оцінювання передбачає отримання здобувачами балів за два модулі:

- 1 Модуль – **40 балів** (Сума балів за виконані види робіт, передбачені в програмі по даному ОК),
- 2 Модуль – **40 балів** (Сума балів за виконані види робіт, передбачені в програмі по даному ОК).
- Підсумковий контроль – **20 балів** за іспит або виконання індивідуальної підсумкової роботи (як альтернатива іспиту). Екзамен передбачений для здобувачів, які не набрали 60 балів протягом семестру, або бажають покращити поточний результат. Максимально здобувач може отримати 100 б.

Результати навчальних досягнень за навчальною дисципліною здобувачів вищої освіти здійснюється за критеріями, що запроваджені в університеті за 100-бальною шкалою, шкалою ЄКТС та національною шкалою, що доводяться до відома здобувачів на першому занятті. Загальна оцінка визначається як сума балів за всі виконані завдання

Система оцінювання результатів навчальних досягнень :

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
75-81	C		
67-74	D	Задовільно	
60-66	E		
0-59	FX	Незадовільно	не зараховано

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. К., 2000.
2. Георгіца А. Конституційно-правові інститути зарубіжних країн. Чернівці, 1994.
3. Рудич Ф. М. Порівняльна політологія: Навч. посіб. К. : МАУП, 2006. 148с.
4. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: дослідження структур, мотивів і результатів / пер. з 2-го англ. вид. Київ: Артек, 2001. 224 с.
5. Чальцева О.М. Проблеми формування предметного поля порівняльної політології// Вісник Харківського національного університету ім.. В.Н.Каразіна «Питання політології». Харків. 2009. №839.
6. Чальцева О.М. Організація компаративних досліджень// Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна «Питання політології». Харків.2010. Вип.17.

Допоміжна література

1. Гомза І. А. Мультисекторальна класифікація авторитарних режимів.URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3482/Homza_Multysektoralna_klasyfikatsiia.pdf;jsessionid=3591D9B188BDCDA3EC4FDC_EFA4E70214
2. Долженков О. Методологічні проблеми порівняльного аналізу політичних інститутів та процесів // Політичне життя.№2.2022
3. Хелмке Г., Левитски С. Неформальные институты и сравнительная политика. Основные направления исследований URL: http://intelros.ru/pdf/prognosis2_07/Helmke.pdf
4. Чальцева О.М. Особливості порівняльного аналізу перехідних систем // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. №4. 2011.

5. Чальцева О.М. Порівняльний аналіз політичної культури: особливості, проблеми // Трибуна. 2004. №5-6.

Інформаційні ресурси в Інтернет

1. Індекс Відкритого урядування (Open Government Index URL: <http://worldjusticeproject.org/open-government-index>).

2. Індекс глобальної конкуренції (The Global Competitiveness Index (GCI)) URL: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness> The Global Competitiveness Report 2015–2016

3. Індекс громадянського суспільства (Civil Society Organization Sustainability Index (CSOSI)) URL: <https://www.usaid.gov/europe-urasia-civil-society>.

4. Індекс електронної участі (e-participation) URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2014>.

5. Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index) URL: <http://www.weforum.org/gitr>

6. Індекс публічності місцевого самоврядування URL: <http://publicityindex.org/>

7. Індекс рівня демократії в країнах перехідного періоду URL: <https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>

8. Індекс розвитку електронного урядування (The UN Global E-Government Development Index (EGDI)) URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2014>

9. Індекс розвитку інформаційно-комунікативних технологій (ICT Development Index).URL: <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2015/>

10. Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛЧ) ООН URL: <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI>

11. Індекс Свобода в мережі URL: <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-net>

12. Індекс Свободи міжнародної правозахисної організації Freedom House URL: <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world>
13. Індекс Свободи організації Freedom House URL: <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world>
14. Індекс соціального розвитку (Social Progress Index) URL: <http://www.socialprogressimperative.org/data/spi/countries/UK>
15. Індекс сприйняття корупції (The Corruption Perceptions Index (CPI)) URL: <http://cpi.transparency.org/> The Corruption Perceptions Index 2015
16. Індекс сталості розвитку громадянського суспільства в Україні/ Творчий центр ТЦК. URL: <http://ccc-tck.org.ua/>
17. Індекс Трансформації Бертельсмана (Bertelsmann Transformation Index) URL: www.sginetwork.org
18. Comparative Politics URL <http://web.gc.cuny.edu/jcp/index.htm>
19. Comparative Political Studies URL <http://www.sagepub.co.uk>